

RESEARCH OUTPUTS / RÉSULTATS DE RECHERCHE

Verplichting of simple possibilité? 180 jaar taal van de ander in het Belgische onderwijs

Vierendeels, Ilias; Mettewie, Laurence

Published in:
Neerlandia

Publication date:
2024

[Link to publication](#)

Citation for pulished version (HARVARD):

Vierendeels, I & Mettewie, L 2024, 'Verplichting of simple possibilité? 180 jaar taal van de ander in het Belgische onderwijs', *Neerlandia*, vol. 2024, no. 3, pp. 30-32. <<https://www.anv.nl/tijdschrift/inhoudsopgaven/2024-3/>>

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

Verplichting of simple possibilité?

180 jaar *taal van de ander* in het Belgische onderwijs

Ilias Vierendeels & Laurence Mettewie

Tijdens de afgelopen regeerperiode deed het debat over een mogelijke verplichting van het Nederlands als moderne taal in het Waalse onderwijs heel wat stof opwaaien, zowel in Wallonië als in Vlaanderen. Een intense en polariserende discussie in communautair prangende tijden, maar is er veel nieuws onder de zon?

Eind 2022 verraste de Franse Gemeenschapsregering met een oriënteringsnota om van het Nederlands (in sommige gemeentes het Duits) de eerste moderne taal te maken op Waalse scholen. Dat nieuws lag zo gevoelig dat de Franstalige krant *La Libre* er nog eens een thema van maakte in de laatste rechte lijn naar de verkiezingen van juni 2024: moeten alle leerlingen in Wallonië Nederlands als tweede taal leren? Uit de duizenden onlinereacties:

- Oui !! Nous sommes en Belgique ! [Ja!! We zijn in België!]
- Het wordt tijd, wij moeten hier in Vlaanderen allang braaf Frans leren!
- Le néerlandais est inutile ! Et chez eux l'anglais est plus apprécié que le français ! [Het Nederlands is nutteloos! En bij hen wordt het Engels meer gewaardeerd dan het Frans!]

Ook Vlaamse politici noemden het al *cynisch*, *schandalig* en *respectloos* dat het Nederlands in Wallonië niet als verplichte tweede taal op de curricula staat, terwijl dat voor het Frans in Vlaanderen wel geldt.

Grote woorden, politieke profilering en wij-tegen-zij vieren hoogtij, maar in de verontwaardiging blijven ook vragen onbeantwoord. Was het Nederlands altijd een keuzevak in Wallonië? Was het Frans altijd verplicht in Vlaanderen? Ligt alles wel zo eenvoudig als *wij wel* en *zij niet*?

Vrije slag in een nieuwe staat

Het vooruitstrevende jonge België hecht veel belang aan moderne talen, maar houdt zich weg van grote verplichtingen. In de geest van de onderwijsvrijheid hoort een tweede taal vanaf de eerste t.e.m. de vijfde organieke schoolwet (1842-1914) bij de niet-verplichte vakken voor het basisonderwijs. Voor middelbare afdelingen leggen onderwijshervormingen uit 1831 en 1850 nadruk op talenkennis, vooral met aandacht voor Frans, Duits en Engels. Het Nederlands is dan – zeker in Wallonië – om historische en sociale redenen niet populair. In 1910 maakt ook de taalwet-Segers-Franck zich hard voor moderne talen, maar laat keuze daarvoor open.

**Wet betreffende de studie der moderne talen
in het middelbaar onderwijs van den hooger grad.**

ALBERT, Koning der Belgen,

Aan allen, tegenwoordigen en toekomstigen, Hen.

De Kamers hebben aangenomen en Wij bekrachtigen hetgeen volgt :

Art. 1. Te rekenen van 1 Augustus van het zesde jaar volgende op het jaar waarin deze wet wordt afgekondigd, zal niemand worden toegelaten tot het examen van :

candidaat in de wijsbegeerte en letteren,
candidaat-notaris,
candidaat in de natuurwetenschappen,
candidaat in de natuur- en wiskunde,
candidaat-ingenieur,

indien hij niet met goed gevolg een voorbereidend examen heeft afgelegd over de moderne talen.

Art. 2. Het examen loopt :

Over de vlaamsche taal en over ééne van deze drie talen : de fransche, de duitsche of de engelsche, voor de candidaten die hunne studiën deden in het vlaamsche gedeelte des lands ; over de fransche taal en over ééne van deze drie talen : de vlaamsche, de duitsche of de engelsche, voor de andere candidaten.

Voor de candidaten die hunne studiën deden in de bestuurlijke arrondissementen Aarlen, Bastenaken en Verviers, mag het examen loopen over de duitsche taal en over ééne van deze drie talen : de fransche, de vlaamsche of de engelsche.

Voor wie een studie wilde aanvatten in rechten, exacte wetenschappen, wijsbegeerte of letteren, vereiste de wet-Segers-Franck een voorbereidend modernetalenexamen over het Frans dan wel het 'Vlaamsch', het Duits of het Engels. *Belgisch Staatsblad, 15 mei 1910, p. 2864.*

1932 en 1963 als kompas: tussen kiezen en verplichten

De jaren 1920-1930 bieden de eerste echte ijkpunten van het huidige debat: de strijd voor de instructietaal is dan grotendeels beslecht op basis van territoriale eentaligheid, wat ook voor het modernevreemdetalenonderwijs om expliciteringen vroeg. [einde p. 30 – begin p. 31]

Ambigu beslissen is ook beslissen

In 1932 wordt uitgevaardigd dat basisscholen vanaf het vijfde leerjaar lessen “in *de* tweede taal *kunnen* inrichten” (onze cursivering). Een mogelijkheid dus, die ook enigszins vaag is over welke tweede taal bedoeld wordt. Voor het secundair onderwijs komt er in 1932 wel verplichting: “in elk studiejaar *wordt* ten minste vier uren les per week besteed aan het onderricht van *een* tweede taal.” Al blijft ook hier weer open om welke taal het dan gaat (al laten omzendbrieven in de jaren nadien wel uitschijnen dat het om de *taal van de ander* zou gaan). Ambigu beslissen is ook beslissen, lijkt het devies, temeer omdat de parlementaire discussies flirten met een patstelling. Sommigen willen het Nederlands/Frans vanuit o.a. belgicistisch oogpunt verplichten. Anderen vinden de keuzevrijheid van het gezinshoofd heilig. Daaronder een aantal Vlaams- en vooral Waalsgezinde volksvertegenwoordigers die in verplichting een sluipweg zien richting nieuwe verfransing of oprukkende vervlaamsing.

In 1963 volgt een nieuwe taalwet, kind van de toenemende communautaire agitatie. Socialistisch minister Victor Larock heeft het in het turbulente parlement sussend over modernevreemdetalenonderwijs als *simple possibilité*. Nog steeds een mogelijkheid dus, die “in het lager onderwijs *mag* worden ingericht van het vijfde leerjaar af”. Nieuw is dat “*de* tweede taal” nu wél expliciet wordt vastgelegd: Frans voor het Nederlandse taalgebied, Nederlands voor het Franse taalgebied (Duits in enkele arrondissementen).

Chassez le communautaire, et il revient en galop

De nieuwe bepalingen passen in de heersende, symbolische logica om de verschillende taalgemeenschappen zo evenredig mogelijk te bedienen en niemand op zere tenen te trappen. Voor de regelgeving rond het modernevreemdetalenonderwijs schijnt dat te lukken, want het parlement bereikt al gauw tevredenheid. Ten minste voor even toch, want: *chassez le communautaire, et il revient en galop* [verjaag het communautaire, en het komt in galop terug].

Woelig water in de jaren 70: naar keuzevrijheid

In 1970 declareert een circulaire van socialistisch onderwijsminister Abel Dubois vrije keuze voor de eerste en tweede moderne taal op secundaire scholen. De oprichting van de cultuurraden zorgt kort nadien voor nog meer beweging. Omdat de gemeenschappen nu deels zelf bevoegd zijn voor onderwijs, beginnen ze hun mogelijkheden af te tasten. Onder het mom van internationalisering kan *de ander* richting uitgaan.

In 1972 dringen Vlaams-nationalisten aan op een wetswijziging voor het Vlaamse basisonderwijs: scholen zouden niet alleen moeten kunnen kiezen *of* ze modernevreemdetalenonderwijs inrichten, maar ook *welke* taal ze dan aanbieden. Niet meer alleen Frans dus, zoals in 1963, maar ook Duits of Engels. Naast keuzevrijheid van het gezinshoofd klinken als argumenten de economische ontwikkeling en internationalisering van Vlaanderen, die meer dan enkel Frans zouden vragen. Paradoxaal genoeg wordt wel aangevoerd om in de wettekst "*de tweede taal*" met klem te vervangen door "*één tweede taal*". Het hele voorstel wordt zonder veel omhaal afgewezen als ongrondwettelijk, maar aan Franstalige zijde is de demarche niet onopgemerkt gebleven ...

Na de Vlaamse poging dient roerganger René Bourgeois (Front Démocratique des Francophones) een reeks soortgelijke voorstellen in voor het Franstalig onderwijs. Bourgeois staat in die tijd niet bepaald bekend als pleitbezorger voor het Nederlands. Zo had hij als schoolhoofd en Waals militant weleens opgeroepen om de lessen Nederlands in Wallonië te boycotten. Hij pleit dan ook voor keuzevrijheid tussen Nederlands, Duits en/of Engels, om de internationale arbeidskansen van de Waalse jeugd te vergroten en tegemoet te komen aan een steeds intercultureler leven.

Het debat deint gevoelig mee op de golven van bijna 200 jaar België

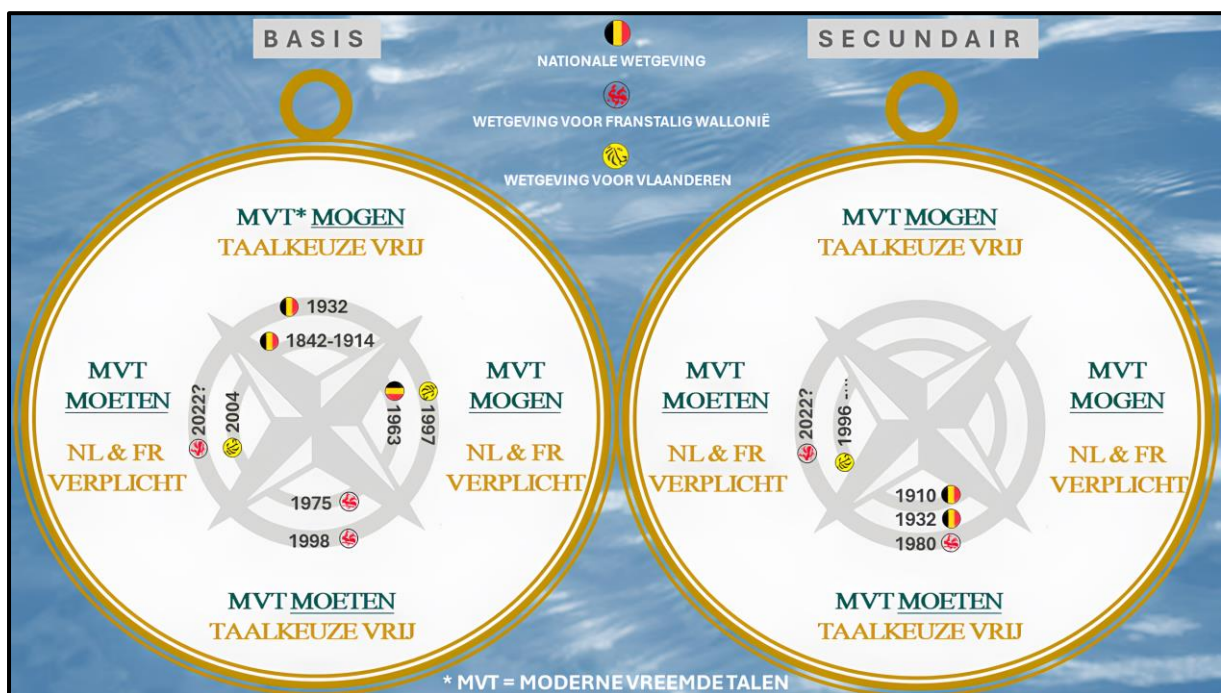
Aan animo geen gebrek voor de Bourgeois-suggesties, maar de uitwerking heeft voeten in de aarde. Na enkele herlezingen door de Raad van State en wat terminologisch bijvijlen om binnen de gevoelige bevoegdheden van de cultuurraden te blijven, worden twee decreten afgekondigd: voor het basisonderwijs komt er in 1975 vrije keuze tussen Nederlands, Duits en Engels, in 1980 (ácht jaar na het initiële voorstel) ook voor het secundair onderwijs. Onder impuls van socialist en regionalist Jacques Hoyaux wordt de keuzevrijheid in het Franstalig basisonderwijs verder verankerd. Hoyaux twijfelt namelijk aan de kwaliteitsgarantie van modernevreemdetalenonderwijs en zelfs aan het nut ervan. Hij bereikt met zijn decreet (1982) dat ouders moeten kunnen kiezen of ze hun kinderen überhaupt moderne talen laten volgen. Nadien willen christendemocraten het roer weer helemaal omgooien en zoals in 1963 Nederlands verplichten als eerste moderne taal, maar dat voorstel strandt.

Eigen koersen: richting verplichting

In 1989 wordt onderwijs een gemeenschapsbevoegdheid. Met de opkomende druk van Europa zorgt dat in zowel Vlaanderen als Wallonië voor een uiteenlopende, maar ook internationaler gericht modernvreemdetalenbeleid. Er klinken vooral nog economische en culturele argumenten voor gedegen talenkennis in een globaliserende wereld.

Vlaamse basisscholen volgen in de jaren 90 nog de wet van 1963: ze *mogen* moderne talen aanbieden, met Frans als prioriteit, maar dus zonder échte verplichting. In 2004 wordt Frans wel verplicht in het vijfde en zesde leerjaar. Taalinitiatie *mag* al vóór het vijfde leerjaar, ook voor Engels en Duits. Ook secundaire scholen worden verder aangespoord om moderne talen te versterken, maar – opvallend – met steeds minder expliciete prioriteit voor [einde p. 31 – begin p. 32] het Frans. Afhankelijk van studiejaar en studierichting moeten leerlingen vandaag competenties verwerven voor Frans en/of Engels, soms Duits en optioneel een vierde taal. Meertalig onderwijs (Content and Language Integrated Learning, CLIL) mag op de middelbare school vanaf 2014 met Frans, Engels of Duits als instructietaal in maximaal 20% van het lesprogramma.

Aan Waalse zijde waait de wind in de jaren 90 anders: de werkloosheid is hoog, de economie vraagt meertalig talent en de Europese roep om een ambitieuzer modernvreemdetalenbeleid klinkt luid. Keuzevrijheid blijft wel de leidraad. In 1998 wordt bepaald dat het modernvreemdetalenonderwijs in basisscholen vanaf het vijfde leerjaar ten minste twee lessen per week *moet* omvatten. Scholen kiezen daarvoor minstens één taal: Nederlands, Duits of Engels. Ook secundaire scholen mogen op dat moment zelf uitmaken welke van die talen ze op hun programma zetten. Relatief vroeg naar Europese standaarden komt in 1998 tegelijk toestemming voor meertalig onderwijs (CLIL/Enseignement d'une Matière Intégrée à une Langue Étrangère, EMILE) op kleuter-, basis- en secundaire scholen: het lespakket *mag* deels in het Nederlands, Engels, Duits of Frans-Belgische gebarentaal plaatsvinden.

Samenvatting: gevaren koersen door de jaren heen. De situaties in Brussel, Duitstalig België en faciliteitengemeenten verdienen aparte verhalen. © Ilias Vierendeels

Om uiteenlopende redenen nemen verschillende Franstalige partijen in 2019 opeens de verplichting van het Nederlands op in hun verkiezingsprogramma (zie Neerlandia, maart 2020). De socialistische partij (PS) ziet daar evenwel geen prioriteit in. Verrassend genoeg besluit juist hún onderwijsminister, Caroline Désir, in 2022 om *de taal van de ander* vanaf 2027-2028 (deels) te verplichten. Symbolisch betekent die wending een uitgestoken hand naar het Vlaanderen. Sociaaleconomisch past ze in het veelbesproken *Pacte pour un Enseignement d'Excellence*, waarmee de Franstalige gemeenschap de onderwijskwaliteit en arbeidskansen voor jongeren wil opvoeren. Het is de golfslag van dit debat: de voorbije decennia was keuzevrijheid nog de rationale om arbeidskansen te vergroten, vandaag verschuift daarvoor de focus naar verplichting.

Het kabinet-Désir heeft met de uitvoering van zijn plan vanaf 2027-2028 wel broodnodige tijd moeten kopen, want tussen droom en daad staan nog grote lerarentekorten in de weg en een onduidelijk watervaleffect op het immersieonderwijs. Uiteindelijk is er ook nooit meer gekomen dan een interne *note d'orientation*, die wél op de redactie van La Libre, maar niet bij het parlement is geraakt. Werkelijke hervormingsdrang of toch vooral positionering en profilering? De nieuwe Franstalige gemeenschapsregering (MR & Les Engagés) lijkt nu het werk van haar voorganger te gaan herhalen: in overleg met ouders en werkgevers wil ze bekijken of de verplichting van Nederlands/Duits wenselijk is. Wat dat betekent voor de bestaande oriënteringsnota en de deadline van 2027-2028, is onduidelijk.

Land in zicht?

De onderwijspolitiek rond de *taal van de ander* leest dus allesbehalve als een eenvoudig verhaal van verplichting of *simple possibilité*, van *wij* wel en *zij* niet. Zowel aan Nederlandstalige als aan Franstalige kant wisselt de stemming, in symbolische debatten die gevoelig meedeinen op de golven van bijna tweehonderd jaar België.

Die sterke symboliek blijkt misschien nog het meeste uit wat steevast achterwege blijft in beleidsplannen: een imagokuur voor de *taal van de ander*. Toch maakt het schip juist daar vaak water. Onderzoek toont aan dat leerlingen niet altijd intrinsiek gemotiveerd zijn om *de taal van de ander* te leren, dat ze die taal niet zelden onaantrekkelijk vinden en dat ze weinig in authentiek contact komen met de doelcultuur. Ook de pers rapporteert elk schooljaar wel rode cijfers, alarmerende testresultaten en confronterende uitspraken over het Nederlands op Waalse en het Frans op Vlaamse scholen.

Meer dan discussies over kiezen of verplichten lijkt daarom een positief discours op het imagovlak noodzakelijk, samen met gerichte ondersteuning van de initiatieven en personen die zich daar al dagelijks voor inzetten. Het zijn de aantrekkelijkheid, het waarde- en het nutsbesef rond de taal en cultuur van *de ander* die de werkelijke motoren vormen van een duurzaam modernevreemdtaalenbeleid, ongeacht of het nu politiek eb of vloed is.

Een uitgebreidere, wetenschappelijke versie met bronvermelding, aandacht voor Brussel, faciliteitengemeenten en de verschillende onderwijsnetten, referenties aan Duitstalig België en de concrete situatie in de scholen is in voorbereiding.

Ilias Vierendeels is onderwijsassistent Nederlands en taalkunde aan de Universit  de Namur. Hij doet onderzoek naar politiek debat over taalonderwijs in België.

Contact: ilias.vierendeels@unamur.be

Laurence Mettewie is hoogleraar Nederlands en taalkunde aan de Universit  de Namur.

Contact: laurence.mettewie@unamur.be